

10 Culturele en materiële consumptie van hand- en hoofdarbeiders in Oost en West

Harry Ganzeboom

10.1 Inleiding

In de sociologie van de sociale ongelijkheid is de beroepsklasse een geliefde variabele. Of het nu gaat om de bestudering van sociale mobiliteit, onderwijskansen, politieke opvattingen of sociale interacties, steeds wordt voor moderne samenlevingen¹ het beroep naar voren geschoven als het meest onderscheidend criterium. Wie men 'is' in de moderne samenleving, en wat van iemand verwacht mag worden, lijkt in eerste instantie te worden uitgesmaakt door 'wat men doet'. Deze nadruk op het beroep als onderscheidingscriterium lijkt niet zonder grond. Wie bijvoorbeeld in de dagelijkse omgang met iemand kennismaat, zal in een conversatie over het beroep een gemakkelijke mogelijkheid vinden om zich te presenteren of uit te vinden met wie men te maken heeft.

Toch ziet men in empirisch onderzoek nauwelijks een bevestiging van de dominante rol van de beroepsklasse voor de sociale stratificatie. Integendeel, wanneer men het empirisch onderzoek naar gevolgen van sociale stratificatie op een rij zet, komen andere dimensies naar voren als de leidende factoren. Het is de inkomenspositie en in nog veel sterkere mate de opleidingskwalificatie die een reeks van levenskansen en leefstijlpatronen het meest bepalen (Ganzeboom, De Graaf en Kalmijn, 1987). In deze bijdrage is de algemene vraag dan ook of de beroepsstratificatie, en in het bijzonder het verschil tussen hoofd- en handarbeid, nog enig verschil in leefstijlen oplevert, en of

er omstandigheden zijn aan te wijzen waarbij verschillen tussen beroepsklassen in meerdere of mindere mate naar voren treden.

Er bestaat een veelheid van mogelijkheden om op basis van beroep de leden van een samenleving te schalen of in categorieën in te delen. In de internationale onderzoeksliteratuur is echter in de afgelopen 10-12 jaar een behoorlijke consensus in de richting van een standaard indeling van sociale klassen ontstaan. De indeling is ingevoerd door Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1979) en vormt een nadere uitwerking van de indeling die door Goldthorpe (1980) is gebruikt voor de analyse van Britse stratificatiegegevens.²

De EGP-classificatie omvat de volgende categorieën:

1. Hogere leidinggevende en professionele beroepen (inclusief grotere ondernemers) (I);
2. Middelbare leidinggevende en professionele beroepen (II);
3. Routine hoofdarbeid (III);
4. Kleine zelfstandigen met personeel (IVa);
5. Kleine zelfstandigen zonder personeel (IVb);
7. Leidinggevende handarbeid (V);
8. Geschoolde handarbeid (VI);
9. Halfgeschoolde, geoefende en ongeschoolde handarbeid (VIIa);
10. Landarbeiders (VIIb);
11. Zelfstandige boeren (IVc).

De Romeinse cijfers corresponderen met de door Erikson et al. gebruikte codering. De nummering (let op het ontbreken van het cijfer 6) correspondeert ruwweg met een optimale schaling van de categorieën met betrekking tot variabelen die leefstijl en leefsituatie karakteriseren (vgl. Ganzeboom, Luijkx en Treiman, 1989). De aangegeven driedeling correspondeert met het onderscheid naar hoofdarbeid/handarbeid/landbouwsector, dat in veel sociologische literatuur als de meest grove indeling van de maatschappelijke ladder wordt beschouwd.

De populariteit van de EGP-classificatie is niet te danken aan de baanbrekende en indrukwekkende theoretische conceptie die eraan ten grondslag ligt. Integendeel, er is op de consistentie wel een en ander aan te merken. De indeling dankt haar populariteit veeleer aan het feit dat ze een aantal onderscheidingen samenbrengt die in de eerdere literatuur van belang zijn gebleken: hoofdarbeid wordt van handarbeid gescheiden, boeren en kleine zelfstandigen worden apart gehouden en binnen de grote categorieën van hand- en hoofdarbeid worden onderscheidingen naar niveau aangebracht, die

berusten op vereiste scholing en leidinggevendheid van positie. Op basis van deze onderliggende criteria (sector, zelfstandigheid, leidinggevendheid en vereiste scholing) zijn meer dan tien klassen te onderscheiden, maar de tien EGP-klassen houden de belangrijkste daarvan apart.

De populariteit van de indeling is voorts te danken aan het feit dat zij is geïntroduceerd en gepropageerd door een gezaghebbende groep sociologen die deze indeling voor een groot aantal nationale datasets toepasbaar heeft gemaakt (Erikson en Goldthorpe, 1992). Een bijdrage hieraan is ook dat Ganzeboom, Luijkx en Treiman (1989) de EGP-indeling hebben afgeleid van de 'International Standard Classification of Occupations' (ILO, 1969).

10.2 Probleemstellingen

Als criterium om de mate van afgrenzing tussen hand- en hoofdarbeiders onder verschillende omstandigheden te onderzoeken, gaan we na in hoeverre deze beroepsklassen zich onderscheiden wat betreft een tweetal dominante leefstijlpatronen. Dit zijn patronen van materiële en culturele consumptie, overeenkomstig de theorie van de Franse socioloog Bourdieu (1984[1979]), die in materieel en cultureel gerichte leefstijlen de belangrijkste coördinaten van ongelijkheid in onze samenleving ziet. Deze leefstijlen corresponderen met de twee belangrijkste hulpbronnen waarover de leden van moderne samenlevingen beschikken om hun aandeel in de maatschappelijke verdeling te verkrijgen: kennis (cultureel kapitaal) en geld (economisch kapitaal).

Men kan zeggen dat Bourdieu's theorie een dubbele hiërarchie in de samenleving impliceert: een culturele en een economische rangorde, en deze doet zich zowel voor in beschikking over hulpbronnen (voortkomend uit sociale achtergrond) als over consumptiepatronen (Bourdieu, 1984[1979]; Ganzeboom, 1989). Met verschillen in culturele en economische hulpbronnen corresponderen de achtergrondvariabelen, opleiding en inkomen. De genoten opleiding is in belangrijke mate bepalend voor de positie op de culturele hiërarchie, en het inkomen evenzo voor de plaats op de economische hiërarchie. De *eerste probleemstelling* van dit artikel is nu in welke mate de sociale (beroeps)klasse nog iets toevoegt aan de verschillen in leefstijlen die opleiding en inkomen al teweegbrengen: in hoeverre zijn verschillen in leefstijl terug te voeren op de positie in de arbeidsdeling, wanneer we de invloed van opleiding en inkomen constant houden?

De in het navolgende gebruikte data zijn afkomstig uit de periode 1984-1990 en hebben betrekking op vier verschillende landen: Australië, Nederland, Hongarije en Tsjechoslovakije. Dankzij deze selectie van databestanden zijn we in staat een *tweede probleemstelling* omtrent de contrasten tus-

sen beroepsklassen te beantwoorden: in hoeverre bestaan er verschillen in de betekenis van het beroep voor leefstijldifferentiatie in verschillende politieke en economische systemen? Gezien de betrokken landen en tijdstippen ligt het voor de hand hierbij in eerste instantie een contrast te postuleren tussen de twee oostbloklanden die in de tijd van het onderzoek een socialistische planningseconomie kenden, en Nederland en Australië die als kapitalistische markteconomieën kunnen gelden. De voor de hand liggende hypothese is dan dat onder het socialisme handarbeiders een relatief gunstige positie innamen en meer dan hun in het kapitalisme levende kameraden zich een ruim deel van de schaarse consumptie hebben verworven.

De derde probleemstelling die in dit artikel beantwoord zal worden heeft betrekking op een van de condities die van belang is om de samenhang tussen beroepsposities en patronen van leefstijl en consumptie te verklaren. Verondersteld wordt dat deze samenhang afhangt van de mate waarin iemand tot een bepaalde beroepsklasse behoort. Als indicator hiervoor maken we gebruik van de intergenerationele mobiliteit, dat wil zeggen het antwoord op de vraag of iemands vader tot dezelfde beroepsklasse behoorde, of dat de ondervraagde persoon juist ten opzichte van diens vader van beroepsklasse is veranderd. Intergenerationele mobiliteit wordt daarmee beschouwd als een verzwakking van het klasselidmaatschap. Men zal zich bij mobiliteit immers niet alleen oriënteren op de huidige beroepsklasse, maar ook op de beroepsklasse waaruit men (via de vader) afkomstig is. Onder condities van sociale mobiliteit zullen leefstijlen en consumptiepatronen minder bepaald worden door beroepsklasse dan onder condities van sterke sociale immobiliteit. Er bestaan sterke aanwijzingen dat de sociale mobiliteit in de afgelopen decennia in de meeste landen is toegenomen (Ganzeboom, Luijkx en Treiman, 1989).

10.3 Gegevens

De in de analyse gebruikte gegevens zijn afkomstig uit vier landen (Australië (1990), Hongarije (1986), Nederland (1988/89), en Tsjechoslovakije (1984)) en maken deel uit van de database van de 'Research Group on Consequences and Correlates of Social Stratification', die op een ad hoc basis actief is binnen de 'Research Committee on Social Stratification and Social Mobility' van de 'International Sociological Association'. Het doel van deze groep is door heranalyse van bestaande en nieuw te verzamelen data te komen tot een vergelijking van leefstijldifferentiatie in moderne samenlevingen (Evans, De Graaf en Ganzeboom, 1992). Gezien de herkomst van de binnen de groep vertegenwoordigde onderzoekers ligt de nadruk daarbij

op vergelijking van markteconomieën en socialistische planningseconomieën.

De gegevens zijn voor internationale vergelijking nader gestandaardiseerd (De Graaf en Ganzeboom, 1992). De in het navolgende gebruikte variabelen zijn daarbij als volgt behandeld. De hier gebruikte gegevens hebben betrekking op de groep respondenten tussen 21 en 74 jaar met een geldige score op de beroepsvariabelen (*leeftijd*). Ook beroepsmatig niet-actieven zijn bij de analyse betrokken, indien gegevens ter beschikking stonden over het voorgaande beroep. Mannen (1) en vrouwen (2) worden tegelijkertijd in de analyse betrokken (*seks*). Wat betreft beroepen van vrouwen wordt hierbij de dominantieregel (Erikson, 1984) gebruikt: indien de echtgenoot een hoger beroep heeft dan zijn echtgenote, wordt het beroep van de echtgenoot als beroepsvariabele gebruikt. De opleiding van respondent en echtgenoot zijn internationaal vergelijkbaar gemaakt door ze te coderen naar het aantal jaren dat vereist is om de betreffende opleiding af te maken (*opleiding*). Via een dummy-variabele wordt aangegeven of de respondent een huishouden vormt met een partner (1) of niet (0) (*partner*). Het beroep (*beroep*) is op basis van gedetailleerde beroepencodes (die per land verschillen) via de International Standard Classification of Occupations ISCO-68 (ILO, 1969) gecodeerd naar de internationaal toepasbare EGP-classificatie (Ganzeboom, Luijkx en Treiman, 1989). Deze variabele is ook de bron voor de handarbeid/hoofdarbeid-classificatie die wordt toegepast, maar hierbij is als extra-regel toegevoegd dat alle beroepen met ISCO-codes van 6000 en hoger als handarbeidberoepen worden beschouwd. Onder de respondenten zijn boeren en landarbeiders (ISCO 6000-6999) buiten beschouwing gelaten, bij de vaders worden zij bij de handarbeidersgroep gerekend. De inkomensvariabele (*inkomen*) heeft betrekking op het huishoudinkomen, dat in de vier bestanden op basis van de beschikbare informatie is geconstrueerd. In de analyse wordt steeds gebruik gemaakt van een logaritmische schaling van het huishoudinkomen. Hierdoor zijn de coëfficiënten van inkomen internationaal vergelijkbaar.

De culturele leefstijl (*cultstyl*), respectievelijk materiële leefstijl (*matstyl*) van de respondent is in de verschillende databestanden geconstrueerd uit verschillende indicatoren. Evans et al. (1992) verschaffen een overzicht van de factoranalyses die aan de keuze van indicatoren ten grondslag liggen. Wat betreft *culturele leefstijl* gaat het om verschillende indicatoren met betrekking tot het bezoek van musea, theater, concert, bioscoop en het lezen van boeken en tijdschriften. Bij de *materiële leefstijl* drukt de betrokken index uit in hoeverre het huishouden van de respondent beschikt over een aantal luxe-goederen zoals auto, wasmachine, afwasmachine, video, etc. De gebruikte

variabelen voor deze leefstijlvariabelen verschillen per land, zowel in aard als in aantal. Niettemin kan verondersteld worden dat zij functioneel equivalent zijn. Een gemeenschappelijke meeteenheid is gekozen door de indexen te construeren als een percentage dat uitdrukt hoeveel van de betrokken items op de leefsituatie van de respondent van toepassing zijn. Beide indexen variëren daarmee tussen 0 en 100 punten en hebben een standaarddeviatie in dezelfde orde van grootte.

Bijlage 10.1 geeft een overzicht van de verdelingen van de verschillende kenmerken per land.

10.4 Resultaten

De bijlagen 10.2 en 10.3 rapporteren per land regressievergelijkingen om de boven gegeven probleemstellingen te beantwoorden. In bijlage 10.2 gaat het om culturele consumptie, in bijlage 10.3 om materiële consumptie. Beide zijn gelijk van opbouw en geven een overzicht van zes regressiemodellen, aangeduid als model A tot en met E. De kerncijfers van de betreffende vergelijkingen zijn nog eens afzonderlijk bijeengezet in tabel 10.1.

Het basismodel A levert schattingen van de bruto (nulde orde) verschillen tussen hand- en hoofdarbeiders: hoe verhoudt de gemiddelde score van de beide groepen zich, wanneer (nog) geen rekening wordt gehouden met het feit dat zij met betrekking tot andere achtergrondvariabelen (zoals opleiding en inkomen) van elkaar verschillen? Met andere woorden, dit model beantwoordt de vraag in hoeverre er in de vier samenlevingen waarneembare verschillen in leefstijl tussen hoofd- en handarbeiders bestaan, niet waar deze verschillen vandaan komen. De betreffende cijfers staan bijeengezet in deel (a) van tabel 10.1. Er treedt daarbij een opvallend verschil aan de dag tussen ongelijkheid in cultureel en ongelijkheid in materieel opzicht: de verschillen in culturele consumptie zijn in doorsnee twee keer zo groot (10-20 punten) als de verschillen in materiële consumptie (5-10 punten).

In model B wordt bekeken in hoeverre de bruto verschillen tussen hoofd- en handarbeid uit model A een adequate samenvatting vormen van de verschillen tussen beroepsgroepen. Er wordt nagegaan of er een nadere differentiatie tussen beroepsgroepen in termen van de hierboven besproken EGP-indeling bestaat. De betreffende coëfficiënten in bijlagen 10.2 en 10.3 geven aan hoe de gemiddelde culturele en materiële consumptie zich verhouden tot die van de referentiegroep, de hogere beroepen. Vergelijking van de coëfficiënten van model A en model B leert dat het contrast tussen hoofd- en

handarbeid in alle vier landen bestaat en zowel wat betreft culturele als materiële consumptie significant is. Daarnaast zien we echter ook een duidelijk statusgradiënt in de verschillen optreden. Ongeschoolde handarbeiders nemen een enigszins lagere positie in dan geschoolde handarbeiders. Ook bij de hoofdarbeiders zien we dit verschijnsel: de hogere beroepen steken boven de andere hoofdarbeiders uit, in het bijzonder voorzover het om culturele consumptie gaat.

Tabel 10.1
Verschillen in culturele en materiële consumptie
tussen hoofd- en handarbeiders

a. Brute verschillen hoofdarbeid-handarbeid

	AUS90	NED89	HUN86	CSK84
Culturele consumptie	11.5	20.2	17.9	16.3
Materiële consumptie	5.4	7.6	9.7	8.2

b. Netto verschillen hoofdarbeid-handarbeid

	AUS90	NED89	HUN86	CSK84
Culturele consumptie	4.2	5.8	5.0	7.4
Materiële consumptie	2.1	2.0 ns	2.0	3.6

c. Netto verschillen hoofdarbeid-handarbeid naar sociale mobiliteit

	AUS90	NED89	HUN86	CSK84
Culturele consumptie				
Mobielen	1.2 ns	2.0 ns	1.4 ns	5.9
Immobielen	5.9	8.4	8.4	10.3
Verschil	+4.7	+6.4 ns	+7.0	+4.4
Materiële consumptie				
Mobielen	2.3 ns	5.8	1.0 ns	2.2
Immobielen	1.4 ns	1.2 ns	2.0 ns	3.6
Verschil	-0.9 ns	-4.6 ns	+1.0 ns	+1.4 ns

ns: niet statistisch significant ($p > .05$)

Netto verschillen zijn gecorrigeerd voor: leeftijd, geslacht, opleiding, aanwezigheid partner, opleiding partner, inkomen (vergelijk bijlagen 10.2 en 10.3).

AUS90: Australië 1990, NED89: Nederland (provincie Utrecht) 1988-1989, HUN86: Hongarije 1986, CSK84: Tsjechoslovakije 1984.

In model C worden de opleidingen van de respondent en diens partner als voorspellende variabelen toegevoegd aan het model, zoals aanvankelijk

onder A gedefinieerd. Deze toevoeging heeft nogal dramatische consequenties voor de grootte van de hand-hoofdarbeid-verschillen, in het bijzonder als het gaat om verschillen in culturele leefstijl. Het effect van de opleidingen op deze afhankelijke variabele is veel groter dan die van de klasse-variabele.

In model D wordt het inkomen toegevoegd aan de verzameling predictoren. Ook dit leidt tot kleinere netto verschillen tussen handarbeiders en hoofdarbeiders, ditmaal in het bijzonder voorzover het verschillen in materiële leefstijl betreft. Vervangen we in model E het eenvoudige hand/hoofdarbeid-contrast door de zesvoudige EGP-indeling, dan blijkt dat ditmaal weinig extra verklaarde variantie op te leveren. De in de vergelijking tussen model A en model B opgemerkte statusgradiënt blijkt grotendeels op rekening te moeten worden geschreven van het feit dat in deze modellen geen rekening wordt gehouden met de verschillen in opleiding en inkomen die bestaan binnen de beroepsklasse van hoofdarbeiders, respectievelijk handarbeiders.³

Model D bevestigt wat in de inleiding al is gezegd: wanneer opleiding en inkomen constant worden gehouden, dan blijken de overblijvende verschillen van beroepsklassen betrekkelijk gering te zijn. Opleiding en inkomen representeren daarentegen elk voor zich een belangrijkere voorspeller van verschillen in leefstijl in moderne samenlevingen dan beroepsklasse. Uit model D wordt bovendien duidelijk dat opleiding en inkomen een onderscheiden werking op de leefstijldifferentiatie hebben: opleidingsverschillen beïnvloeden de culturele differentiatie, inkomensverschillen beïnvloeden de materiële differentiatie.

Niettemin laten de modelvergelijkingen tot hier toe ook zien dat er wel degelijk een netto effect van het handarbeid/hoofdarbeid-contrast bestaat en dat dit in de vier samenlevingen het geval is. Deze netto verschillen tussen hand- en hoofdarbeiders uit model D staan nog eens opgesomd in deel (b) van tabel 10.1. Wat betreft culturele consumptie bedraagt het verschil tussen hoofd- en handarbeiders 4-8 punten, en voor materiële consumptie 2-4 punten. In slechts één geval (Nederland 1989: dit is het databestand met het geringst aantal ondervraagden) is het netto effect van het contrast niet statistisch significant.

De netto verschillen uit model D zijn geschikt om internationale vergelijkingen te maken en de hypothese te evalueren dat onder staatssocialistische omstandigheden de handarbeiders in leefstijl minder van hoofdarbeiders verschillen dan onder marktregulering. Dit blijkt niet het geval te zijn: in Tsjechoslovakije blijkt het verschil tussen hand- en hoofdarbeid groter te zijn dan in Australië en Nederland het geval is, Hongarije ligt tussen Nederland en Australië in. Het zou evenwel overdreven zijn om aan dit verschil veel

waarde te hechten: het belangrijkste resultaat van de analyse is juist dat zij tussen de vier landen zoveel gelijkenis vertoont.

In model F uit de bijlagen 10.2 en 10.3 wordt tenslotte de hypothese getoetst dat de effecten van het handarbeid-hoofdarbeid-contrast beperkt zijn, of althans substantiëler zijn onder degenen die intergenerationeel in dezelfde beroepsklasse gebleven zijn. Daartoe worden nog twee voorspelende variabelen aan de regressievergelijking toegevoegd. Vooreerst een 0-1 variabele (*imm*), die aangeeft of iemand ten opzichte van diens vader veranderd is in sociale positie, dat wil zeggen evenals de vader hand-, respectievelijk hoofdarbeid verrichtte, dan wel intergenerationeel mobiel was. Daarnaast werd ook een multiplicatieve interactieterm (*imm*hoofd*) toegevoegd, die toetst wat het verschil in het effect van *hoofdarbeid* is, wanneer men intergenerationeel niet van klasse is veranderd (*imm* = 1), in vergelijking met de situatie wanneer men intergenerationeel wel van klasse is veranderd (*imm* = 0). Door de gekozen codering representeert het basiseffect van *hoofdarbeid* in de regressievergelijking het effect onder de mobiele, en de interactieterm het additionele effect onder de immobiele.

De van belang zijnde coëfficiënten uit model F staan nog eens afzonderlijk opgesomd in deel (c) van tabel 10.1. De betreffende cijfers geven aan wat de gemiddelde leefstijlscore van hand- en hoofdarbeiders is in de categorie van de mobiele en in de categorie van de immobiele. Daaronder staat het verschil tussen mobiele en immobiele waar het ons hier om gaat. Een leesvoorbeeld kan de lezer verder wegwijs maken. In Australië bedraagt het netto verschil tussen hoofd- en handarbeiders in culturele consumptie (in deel (b) van tabel 10.1) bijvoorbeeld 4.2 punten. Bij uitsplitsing in deel (c) van tabel 10.1 blijkt dit verschil voor de mobiele slechts 1.2 punten te zijn (hetgeen statistisch niet afwijkt van 0.0), maar voor de immobiele 5.9 punten. Het verschil tussen immobiele en mobiele (in Australië: $4.7 = 5.9 - 1.2$) is statistisch significant.

Het effect van de interactieterm voor de indices van *culturele leefstijl* is in de vier andere landen in dezelfde orde: het varieert tussen 4.4 en 7.0 en het is in drie van de vier landen statistisch significant (Nederland is opnieuw de uitzondering, hetgeen in verband staat met het geringe aantal waarnemingen). Het basiseffect van de *hoofdarbeid*-variabele op de culturele differentiatie is in de vier landen positief, maar in drie van de vier landen statistisch niet significant: dit basiseffect geeft aan wat het verschil in leefstijlscore is tussen hoofd- en handarbeiders in de categorie van de mobiele. Met deze uitslag wordt bevestigd dat het effect van het hand/hoofdarbeid-contrast afhangt van de sociale mobiliteit: wanneer personen in vergelijking met hun vader van klasse gewisseld zijn, dan wordt hun culturele leefstijl niet

bepaald door hun sociale klasse. Alleen wanneer iemand in dezelfde klasse is gebleven als zijn/haar vader, heeft het contrast tussen hoofd- en handarbeid een invloed op de culturele leefstijl. Hoofdarbeiders zijn alleen cultureel actiever dan handarbeiders indien hun vader ook al tot de hoofdarbeidsklasse gerekend werd, en handarbeiders vertonen de karakteristiek lage frequentie van culturele participatie alleen indien hun vader ook handarbeider was. Voor personen die in vergelijking met hun vader van klasse gewisseld zijn, geldt dat hun culturele leefstijl niet meer in verband staat met hun beroepsklasse, maar volledig bepaald wordt door andere achtergrondvariabelen, in het bijzonder de genoten opleiding.

Dit interactie-effect treedt in de vier landen in ongeveer dezelfde sterkte naar voren en schijnt daarmee een algemeen patroon te zijn dat los van de economisch en politieke omstandigheden bestaat.

Deze analyse van verschillen tussen mobielen en immobielen levert een heel ander resultaat op bij de *materiële leefstijl*-index: hier wisselt zij van teken (in Australië en Nederland leidt immobiliteit tot een verzwakking van de klassedifferentiatie, maar in Hongarije en Tsjechoslovakije versterkt het de klassedifferentiatie), maar ze komt in geen van de vier gevallen in de buurt van statistische significantie. Wat geldt voor culturele differentiatie, geldt niet voor materiële differentiatie. De verdeling van materiële goederen in deze vier samenlevingen blijkt volgens deze gegevens (vrijwel) uitsluitend een kwestie van inkomensverdeling tussen de sociale klassen te zijn, er is op dit punt weinig toegevoegde waarde van het klasse-lidmaatschap zelf. Of men ook in de vorige generatie al tot de huidige klasse behoorde of niet, doet daar weinig ter zake.

10.5 Conclusies en discussie

Het antwoord op de in de inleiding geformuleerde probleemstellingen kan in de volgende drie conclusies worden samengevat.

Ten eerste is gebleken dat in moderne samenlevingen verschillen in leefstijl bestaan tussen hoofdarbeiders en handarbeiders. Deze zijn voor een groot deel terug te voeren op andere dimensies van sociale stratificatie, in het bijzonder het opleidingsniveau en het inkomen. Niettemin vinden we in de vier onderzochte samenlevingen een significant netto verschil in leefstijl tussen hoofdarbeiders en handarbeiders dat niet terug te voeren is op opleiding of inkomen. Daarbij is gebleken dat de netto verschillen in leefstijl groter zijn wat betreft de culturele dimensie van leefstijldifferentiatie dan bij de materiële dimensie. Dit suggereert dat een cultureel gerichte leefstijl een meer afgesloten 'burgerlijk' gedragspatroon representeert dat maar moeilijk

met handarbeiders wordt gedeeld. Hoewel het hoofd/handarbeid-contrast de verschillen tussen beroepsgroepen niet volledig dekt, geeft zij daarvan een behoorlijke representatie.

Ten tweede is gebleken dat de verschillen in leefstijl tussen handarbeiders en hoofdarbeiders in de twee onderzochte staats-socialistische samenlevingen in dezelfde orde van grootte zijn als in de twee marktgeruleerde samenlevingen. Dit is in strijd met de hypothese dat arbeiders onder het socialisme grotere emancipatie genieten dan onder kapitalistische omstandigheden en dat burgerlijke groepen onder marktgeruleerde omstandigheden gemakkelijker hun afgeslotenheid kunnen bewaren.

Ten derde is naar voren gekomen dat de culturele verschillen tussen hand- en hoofdarbeiders afhangen van intergenerationele mobiliteit. Hoofdarbeiders steken in culturele participatie alleen uit boven handarbeiders, indien hun vader in dezelfde beroepsklasse verkeerde. Voor mobielen geldt dat de huidige beroepsklasse weinig invloed heeft op de culturele leefstijl, maar dat ze bepaald wordt door andere achtergrondkenmerken, in het bijzonder de opleiding. Een soortgelijk conditionerend effect van intergenerationele mobiliteit treedt niet aan het licht bij de materiële consumptie-index. In de vier landen verkeren hoofdarbeiders overigens in betere materiële omstandigheden dan handarbeiders.

De hier gerapporteerde analyses hebben enige belangrijke beperkingen waar het gaat om de centrale probleemstelling van dit boek. Door de aard van de gegevens is het verschil in leefstijl uitsluitend geoperationaliseerd door indicatoren die verwijzen naar een afgeslotenheid van de 'burgerlijke' cultuur, zoals men de leefstijl van hoofdarbeiders zou kunnen karakteriseren. Het zou interessant zijn geweest ook over operationalisaties te beschikken die een *positieve* indicatie vormen van de leefgewoonten van handarbeidersgroepen. Deze leefgewoonten zijn nu uitsluitend negatief, dat wil zeggen via het *ontbreken* van bepaalde leefstijlindicatoren, in beeld gebracht. Het laat zich voorstellen dat een meting van de leefstijl van arbeiders via positieve indicatoren, bijvoorbeeld in voorkeuren op het gebied van vrijetijdsbesteding (sport, vakantie, hobbies) of smaakkwesies (muziek, decoratie, woning-interieur) een scherpere afscheiding tussen hoofdarbeiders en handarbeiders teweeg had gebracht. Gezamenlijk met metingen van traditionele klassebewustzijnsindicatoren (politieke opvattingen, klasse-identificatie, vakbondslidmaatschap) zouden dan misschien grotere verschillen tussen handarbeiders en hoofdarbeiders worden gevonden. Met de nu beschikbare internationale data is vergelijkend onderzoek in die zin niet mogelijk: onder staats-socialistische omstandigheden waren dergelijke indicatoren geen populaire onderzoeksterreinen, hetgeen er mogelijk op wijst dat dit niet onproble-

matisch lag. Het ziet er naar uit dat in de nabije toekomst op dit terrein relevante data (Szelenyi en Treiman, 1990) ter beschikking zullen komen, waarin niet alleen voor de post-socialistische, maar retrospectief ook voor de socialistische periode een nadere bepaling van de verschillen tussen handarbeiders en hoofdarbeiders in Oost en West kan plaatsvinden.

Noten

- 1 Dit in onderscheid met theorieën over traditionele samenlevingen, waarvoor bezitsklasse en geboorteklasse als meest onderscheidend criterium wordt gezien.
- 2 Hoewel deze indeling doorgaans wordt vermeld met de eerste letters van de namen van de drie auteurs (EGP), dient John H. Goldthorpe in feite als de 'auteur intellectualis' worden aangewezen. De verschillen tussen de door hem gebruikte indeling voor Britse data en de internationaal gangbare zijn echter niet onbelangrijk en hebben direct te maken met de internationale toepasbaarheid van de schaal: in de internationale versie worden boeren en landarbeiders (inclusief vissers) apart gehouden van kleine zelfstandigen en ongeschoolde arbeiders. Voor Britse data was dit onderscheid irrelevant omdat er in Engeland sedert vele decennia weinig boeren zijn.
- 3 Overigens suggereren de coëfficiënten van model E dat leidinggevende handarbeiders (voorlieden) qua leefstijl in het algemeen meer op hoofdarbeiders lijken dan op geschoolde of ongeschoolde handarbeiders. Gezien de kleine omvang van de betrokken categorie in de beschikbare gegevens is het echter moeilijk om hierover definitieve conclusies te trekken.

Referenties

- Bourdieu P. (1984 [1979]), *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Londen: Routledge.
- De Graaf N.D. en Ganzeboom H.B.G. (1992), *Life style and social stratification. Documentation and machine-readable data*. Nijmegen: Vakgroep Sociologie.
- Erikson R. (1984), Social class of men, women and families. *Sociology*, 18, p. 500-514
- Erikson R., Goldthorpe J.H. (1992), *The constant flux. A study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Erikson R., Goldthorpe J.H. en Portocarero L. (1979), Intergenerational class mobility in three Western European societies. *British Journal of Sociology*, 30, p. 415-451.

- Evans M., De Graaf N.D. en Ganzeboom H.B.G. (Eds.) (1992), *Life Style and Social Stratification*. Nijmegen: Vakgroep Sociologie (monograph in preparation).
- Ganzeboom H.B.G. (1989), *Leefstijlen in Nederland. Een verkennende studie*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ganzeboom H.B.G., De Graaf P. en Kalmijn M. (1987), De culturele en economische dimensie van beroepsstatus. *Mens en Maatschappij*, 62, p. 153-175.
- Ganzeboom H.B.G., Luijkx R. en Treiman D.J. (1989), Intergenerational class mobility in comparative perspective. *Research Annual on Research on Social Stratification and Mobility*, 9, p. 3-79.
- Goldthorpe J.H. (1980), *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- ILO (International Labour Organisation) (1969), *International standard classification of occupations ISCO-68*. Geneva: International Labour Organisation.
- Szelenyi I. en Treiman D.J. (1990), *Social stratification in Eastern Europe before and after 1989*. Los Angeles: UCLA - Department of Sociology (NSF proposal).

Bijlage 10.1

Kenmerken van de variabelen die in de analyses worden gebruikt - Mannen en vrouwen tussen 21-74 jaar met een geldige beroepsklassescore, niet-boeren

	AUS90		NED89		HUN86		CSK84	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
N (totaal)	1451		721		5253		5301	
N (selectie)	1113		659		4390		3773	
HOOFDARBEID (percentage)	.674	.469	.687	.464	.416	.493	.460	.498
LEEFTIJD (leeftijd in jaren)	41.6	13.5	44.3	14.7	42.2	13.7	40.2	11.8
VROUW (percentage)	.466	.499	.481	.500	.523	.500	.493	.500
OPL (aantal jaren opleiding)	11.2	2.69	10.7	3.03	10.0	3.07	10.2	2.77
P_OPL (aantal jaren opleiding partner)	11.1	2.99	10.8	3.21	10.1	3.07	10.0	2.89
PARTNER (proportie met partner)	.761	.427	.812	.391	.792	.406	.782	.413
LN(HINC) (log van huishoudinkomen)	3.47	.691	3.62	.500	9.52	.436	6.29	.499
NO_INC (percentage respondentent zonder inkomensscore)	.135	.342	.067	.250	.001	.037	.014	.117
CULSTYL (schaal voor culturele consumptie 0-100)	55.0	20.2	37.8	25.9	39.8	19.2	18.9	17.2
MATSTYL (schaal voor materiële consumptie 0-100)	61.0	19.6	38.5	18.5	80.1	16.9	67.8	16.6

Bron: De Graaf en Ganzeboom (1992)

Bijlage 10.2a

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op culturele leefstijlindex, Australië 1990 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	0.20 .132 (4.6)	0.19 .126 (4.5)	0.38 .251 (9.1)	0.43 .288 (10.2)	0.43 .285 (9.8)	0.44 .292 (10.2)
SEKSE	4.89 .131 (9.3)	8.36 .206 (6.8)	6.10 .151 (5.6)	6.47 .160 (6.0)	7.53 .186 (6.5)	6.37 .157 (5.8)
HOOFDARBEID	11.5 .476 (9.3)		4.65 .108 (3.7)	4.17 .097 (3.3)		1.15 - (0.6)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare bcr.)		-1.2 (0.6)			3.28 (1.8)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-11.6 (5.9)			-1.68 (0.8)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-11.9 (4.2)			0.13 (0.1)	
EGP_7 (voorlieden)		-9.9 (2.1)			-0.35 (0.1)	
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-13.0 (5.6)			-1.44 (0.7)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-18.8 (9.2)			-5.26 (2.4)	
IMM (immobielen)						-4.01 (2.0)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						4.67 (1.9)
PARTNER			-2.95 -.062 (2.3)	-5.48 -.115 (4.1)	-5.51 -.116 (4.1)	-5.88 -.115 (4.1)
OPL			2.22 .296 (7.8)	2.04 .271 (7.2)	1.88 .249 (6.2)	1.99 .266 (7.0)
P_OPL			0.94 .139 (3.8)	0.87 .129 (3.6)	0.88 .131 (3.6)	0.87 .126 (3.5)
LN(HINC)				4.13 .141 (4.9)	4.01 .137 (4.7)	4.15 .142 (4.9)
NO_INC				-4.17 -.076 (2.8)	-4.57 -.116 (2.8)	-4.54 -.077 (2.8)
adj. R ²	.108	.142	.238	.255	.260	.256

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.2b

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op culturele leefstijlindex, Nederland 1989 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LBEFTIJD	0.06	0.07	0.44	0.42	0.43	0.42
.039	.037	.247	.237	.243	.237	
(1.1)	(1.0)	(7.0)	(6.8)	(6.7)	(6.7)	
SEKSE	6.02	9.59	8.07	8.72	8.90	8.94
.116	.186	.155	.168	.172	.172	
(3.2)	(4.7)	(4.5)	(4.8)	(4.6)	(5.0)	
HOOFDARBEID	20.2		6.78	5.79		2.03
	.362		.120	.104		-
	(9.9)		(3.3)	(2.9)		(0.6)
EGP_1		0			0	
(hogere beroepen)						
EGP_2		-7.4			2.42	
(middelbare ber.)		(2.2)			(0.8)	
EGP_3		-12.3			-1.05	
(roetine hoofdarb.)		(3.5)			(0.3)	
EGP_45		-24.4			-10.2	
(kleine zelfstand.)		(4.6)			(2.2)	
EGP_7		-15.7			-1.25	
(voorlieden)		(2.4)			(0.2)	
EGP_8		-29.2			-7.31	
(geschoolde handarb.)		(7.0)			(1.8)	
EGP_9		-29.7			-5.99	
(ongeschoolde handarb.)		(8.1)			(1.6)	
IMM						-3.91
(immobielen)						(1.1)
IMM*HOOFDARBEID						6.41
(interactie)						(1.6)
PARTNER			-5.97	-8.96	-8.33	-8.96
			-.090	-.135	-.125	-.135
			(2.7)	(3.2)	(3.0)	(3.2)
OPL			2.63	2.28	2.25	2.26
			.305	.264	.261	.262
			(6.8)	(5.8)	(5.5)	(5.7)
P_OPL			2.33	2.04	2.15	1.94
			.289	.253	.267	.241
			(6.5)	(5.7)	(5.9)	(5.3)
LN(HINC)				7.83	7.45	7.53
				.151	.143	.145
				(3.9)	(3.7)	(3.8)
NO_INC				-0.61	0.37	-1.02
				-.006	.004	-.009
				(0.2)	(0.1)	(0.3)
adj. R ²	.108	.170	.350	.364	.360	.365

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.2c

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op culturele leefstijlindex, Hongarije 1986 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	-0.32 .227 (17.5)	-0.34 .237 (18.8)	-0.07 -.052 (4.4)	-0.04 -.028 (2.3)	-0.05 -.004 (0.4)	-0.04 .030 (2.5)
SEKSE	-3.46 -.089 (6.7)	-1.04 -.027 (2.0)	-0.91 -.024 (2.0)	0.58 -.015 (1.3)	-0.16 -.004 (0.4)	-0.51 .013 (1.1)
HOOFDARBEID	17.9 .456 (34.3)		5.27 .134 (9.5)	5.05 .129 (9.3)		1.42 - (1.6)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare ber.)		-4.1 (4.0)			0.63 (0.7)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-11.7 (11.1)			-1.18 (1.2)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-16.2 (11.6)			-0.91 (0.7)	
EGP_7 (voorlieden)		-10.8 (6.8)			-0.85 (0.6)	
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-22.7 (23.6)			-5.62 (5.8)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-26.7 (29.0)			-6.65 (6.8)	
IMM (immobielen)						-3.43 (4.3)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						7.04 (6.5)
PARTNER			-2.80 -.059 (5.3)	-0.01 -.000 (0.1)	-0.12 -.003 (0.2)	0.25 -.005 (0.5)
OPL			2.31 .368 (20.7)	2.17 .346 (19.9)	2.05 .326 (17.9)	2.11 .335 (19.2)
P_OPL			1.58 .251 (15.7)	1.32 .210 (13.3)	1.29 .205 (12.9)	1.27 .201 (12.7)
LN(HINC)				8.44 .191 (15.3)	8.38 .189 (15.3)	8.42 .190 (15.3)
NO_INC				2.20 .004 (0.4)	3.08 .006 (0.5)	2.48 .005 (0.4)
adj. R ²	.253	.308	.456	.484	.488	.489

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.2d

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op culturele leefstijlindex, Tsjechoslovakije 1984 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tss. haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	-0.18 -.123 (8.7)	-0.18 -.122 (8.9)	-0.03 -.022 (1.7)	-0.05 -.035 (2.5)	-0.07 -.048 (3.4)	-0.05 -.031 (2.2)
SEKSE	-3.43 -.100 (6.9)	-1.13 -.033 (2.2)	-1.05 -.030 (2.2)	-1.17 -.034 (2.4)	-0.15 -.004 (0.3)	-1.18 -.035 (2.4)
HOOFDARBEID	16.3 .476 (32.8)		7.44 .217 (12.9)	7.39 .216 (12.8)		5.88 - (6.6)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare ber.)		-14.7 (11.3)			9.70 (7.8)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-23.2 (17.4)			-15.56 (11.9)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-29.3 (2.0)			-14.77 (1.1)	
EGP_7 (voorlieden)						
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-31.5 (23.9)			-19.22 (14.1)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-33.7 (26.5)			-20.00 (14.8)	
IMM (immobielen)						-0.48 (0.6)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						4.42 (4.1)
PARTNER			-2.17 -.052 (4.0)	-3.92 -.094 (5.4)	-3.96 -.095 (5.5)	-3.89 -.094 (5.4)
OPL			2.01 .326 (17.3)	1.99 .323 (17.1)	1.64 .267 (14.0)	1.90 .308 (16.2)
P_OPL			0.96 .162 (9.7)	0.91 .153 (9.0)	0.84 .142 (8.4)	0.86 .146 (8.6)
LN(HINC)				1.29 .065 (3.6)	2.25 .065 (3.6)	2.34 .067 (3.7)
NO_INC				0.85 .006 (0.4)	0.85 .006 (0.5)	0.91 .006 (0.5)
adj. R ²	.235	.299	.355	.357	.382	.363

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.3a

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op materiële leefstijlindex,
Australië 1990 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en
gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	0.08 .054 (1.8)	0.06 .045 (1.5)	0.09 .063 (2.1)	0.15 .101 (3.5)	0.12 .083 (2.7)	0.16 .110 (3.5)
SEKSE	-0.11 -.003 (0.1)	2.98 .076 (2.4)	0.49 .012 (0.4)	0.93 .024 (0.6)	2.94 .075 (2.4)	0.96 .024 (0.9)
HOOFDARBEID	5.41 .129 (4.3)		2.74 .066 (2.1)	2.13 .051 (1.6)		2.25 - (1.1)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare ber.)		-4.2 (2.1)			-2.42 (1.2)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-12.7 (6.3)			-9.12 (4.2)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-5.42 (1.9)			-1.95 (0.6)	
EGP_7 (voorlieden)		-3.71 (0.7)			-2.57 (0.5)	
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-10.7 (4.5)			-6.60 (2.6)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-12.5 (6.0)			-7.87 (3.4)	
IMM (immobielien)						-0.77 (0.4)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						-0.93 (0.4)
PARTNER			10.3 .225 (7.7)	7.01 .153 (4.9)	6.70 .146 (4.8)	7.05 -.154 (5.0)
OPL			1.15 .158 (3.8)	0.91 .125 (3.0)	0.47 .064 (1.5)	0.94 .130 (3.1)
P_OPL			0.06 .009 (0.2)	-0.03 -.004 (0.1)	-0.03 -.005 (0.1)	-0.01 -.001 (0.0)
LN(HINC)				5.51 .194 (6.3)	5.25 .185 (5.9)	5.54 .200 (6.2)
NO_INC				-5.07 -.088 (3.0)	-5.20 -.091 (3.1)	-5.04 -.088 (3.0)
adj. R ²	.017	.053	.081	.112	.128	.111

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.3b

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op materiële leefstijlindex, Nederland 1989 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	-0.11 -.119 (2.4)	-0.12 -.098 (2.5)	-0.11 -.089 (1.9)	-0.14 -.111 (2.7)	-0.15 -.117 (2.8)	-0.15 -.122 (3.0)
SEKSE	0.14 .004 (0.1)	2.51 .068 (1.5)	-1.26 -.034 (0.8)	-0.27 -.007 (0.2)	0.63 .018 (0.4)	-0.31 -.008 (0.2)
HOOFDARBEID	7.62 .192 (4.8)		3.27 .082 (1.9)	2.07 .052 (1.3)		5.84 - (2.2)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare ber.)		-8.8 (3.4)			-4.93 (2.0)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-8.4 (3.1)			-3.76 (1.4)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-12.5 (3.0)			-6.79 (1.7)	
EGP_7 (voorlieden)		-8.68 (1.7)			-0.85 (0.2)	
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-12.0 (3.7)			-4.60 (1.4)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-19.1 (6.7)			-8.56 (2.8)	
IMM (immobielen)						-7.33 (2.7)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						-4.62 (1.4)
PARTNER			12.9 .273 (7.0)	6.57 .139 (2.9)	6.61 .140 (2.9)	6.99 .142 (3.1)
OPL			0.69 .112 (2.1)	0.18 .029 (0.6)	0.03 .005 (0.1)	0.15 .024 (0.5)
P_OPL			0.86 .150 (2.9)	0.45 .078 (1.5)	0.47 .081 (1.6)	0.44 .077 (1.5)
LN(HINC)				11.94 .324 (7.8)	11.32 .307 (6.8)	12.28 .333 (7.6)
NO_INC				-5.93 -.081 (1.8)	-5.46 -.074 (1.6)	-5.57 -.076 (1.7)
adj. R ²	.042	.075	.149	.215	.220	.226

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

age 10.3d

ten van beroepsklasse en controlevariabelen op materiële leefstijlindex, Tsjekovakije 1984 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten
standaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tss. haakjes)

	A	B	C	D	E	F
IID	-0.27 -.191 (12.2)	-0.26 -.187 (12.0)	-0.23 -.167 (11.0)	-0.31 -.222 (14.6)	-0.30 -.219 (14.3)	-0.31 -.220 (14.4)
E	-1.70 -.051 (3.3)	-0.95 -.028 (1.7)	-0.39 -.012 (0.8)	-0.83 -.025 (1.6)	-0.59 -.018 (1.1)	-0.82 -.025 (1.6)
DARBEID	8.24 .248 (15.7)		5.89 .117 (6.3)	5.58 .107 (6.0)		2.24 - (2.4)
1		0			0	
2 beroepen)						
2		-0.14 (0.1)			1.62 (1.2)	
3		-2.77 (1.8)			0.74 (0.5)	
45		-33.61 (2.1)			-16.40 (1.1)	
7		-			-	
eden)						
3		-8.30 (5.7)			-1.97 (1.4)	
oelde handarb.)		-9.65 (6.9)			-2.68 (1.9)	
9						
choolde handarb.)						
						-1.87 (2.2)
oelen)						1.37 (1.2)
HOOFDARBEID						1.37 (1.2)
tie)						1.37 (1.2)
NER			12.49 .311 (21.4)	5.19 .129 (6.8)	5.24 .131 (6.9)	5.24 .131 (6.9)
			0.62 .104 (5.0)	0.55 .091 (4.6)	0.54 .091 (4.3)	0.54 .091 (4.5)
			0.69 .120 (6.5)	0.58 .085 (4.6)	0.49 .085 (4.7)	0.48 .084 (4.6)
(NC)				9.50 .281 (14.3)	9.40 .278 (14.2)	9.44 .279 (14.2)
NC				-9.22 -.064 (4.6)	-9.19 -.064 (4.6)	-9.19 -.064 (4.6)
2	.097	.100	.215	.258	.258	.259

oor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Bijlage 10.3c

Effecten van beroepsklasse en controlevariabelen op materiële leefstijlindex, Hongarije 1986 - Achtereenvolgens: ongestandaardiseerde regressie-coëfficiënten en gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (T-waarden tussen haakjes)

	A	B	C	D	E	F
LEEFTIJD	-0.15 -.123 (8.5)	-0.15 -.120 (8.5)	0.00 .002 (0.1)	0.04 .030 (2.2)	0.05 .039 (2.7)	0.04 .032 (2.2)
SEKSE	-0.86 -.025 (1.7)	0.65 .019 (1.3)	0.95 .028 (2.0)	1.29 .038 (2.8)	1.59 .046 (3.4)	1.29 .038 (2.8)
HOOFDARBEID	9.71 .284 (19.3)		2.23 .065 (3.9)	2.01 .059 (3.6)		1.04 - (1.1)
EGP_1 (hogere beroepen)		0			0	
EGP_2 (middelbare ber.)		-2.77 (2.7)			0.56 (0.6)	
EGP_3 (routine hoofdarb.)		-5.64 (5.4)			1.30 (1.3)	
EGP_45 (kleine zelfstand.)		-4.35 (3.2)			5.39 (4.1)	
EGP_7 (voorlieden)		-3.88 (2.5)			2.98 (2.0)	
EGP_8 (geschoolde handarb.)		-10.6 (26.2)			0.34 (0.3)	
EGP_9 (ongeschoolde handarb.)		-15.3 (16.7)			-2.58 (2.5)	
IMM (immobielen)						-1.20 (1.5)
IMM*HOOFDARBEID (interactie)						1.01 (0.9)
PARTNER			7.28 .175 (13.4)	10.27 .245 (17.7)	10.11 .243 (17.8)	10.27 .244 (17.7)
OPL			1.10 .201 (9.5)	0.69 .175 (8.4)	0.96 .175 (8.1)	0.96 .175 (8.4)
P_OPL			1.26 .229 (11.9)	0.99 .181 (9.5)	0.98 .179 (9.5)	0.99 .180 (9.4)
LN(HINC)				8.72 .225 (15.2)	8.72 .226 (15.3)	8.70 .225 (15.1)
NO_INC				1.51 .003 (0.3)	2.82 .006 (0.5)	1.59 .003 (0.3)
adj. R ²	.095	.075	.224	.263	.273	.263

Zie voor de betekenis van de afkortingen bijlage 10.1.

Hans De Witte (red.)

Op zoek naar de arbeidersklasse

Een verkenning van de verschillen
in opvattingen en leefstijl
tussen arbeiders en bedienden
in Vlaanderen, Nederland en Europa

Acco Leuven / Amersfoort

1994

HOGER INSTITUUT VOOR DE ARBEID
KU LEUVEN

HIVA-reeks
Nr. 15